

Resebrev Nr 43

31 maj–6 juni 1982

SYLHET–RASHIDPUR

Del av min sex månaders resa i Sydasien som frilansjournalist, reste runt i Bangladesh en månad och fick förmånen att studera ett svenskt-nederländskt biståndsprojekt för översvämningskontroll i Sylhet-distriktet i nordöstra delen av landet. Besökte byar längs gränsfloden mot Indien tillsammans med Fred de Jong. Därefter besökte jag en teplantage i Rashidpur nära Srimangal ägd av Finlays vars föreståndare tills nyligen var skotsk och levde ett bekvämt liv i sin bungalow.

MAJ 1982

JUNI 1982

	31 Vardag Inchalla 151 82-05-31	1 Tisdag Bhikdema 152 82-06-01	2 Onsdag Ratger 153 82-06-02	3 Torsdag Ingemot 154 82-06-03	4 Fredag Holvad 155 82-06-04	5 Lördag Bå 156 82-06-05	
	~~Sand fyller~~	Sand fyller 65 år.	Runt i Sylhet Dt.		Åter till Chittagong		
8	Buss till Fayzabad Tea Estate, Sylhet kl 6.30	Rasidpur - Sylhet	Piyain River	Old Sarma River, Suncoiganj.	Fayzabad Sylhet - Rasidpur		8
9							9
10							10
11							11
12							12
13							13
14							14
15							15
16							16
17		kl 18 Water Board Rest House, Sylhet					17
18		Träffa min förg o EIP-folk.					18
19							19
20							20
						6 Buss till Chittagong Gustav 157 82-06-06	
						Rasidpur - Comilla - Chittagong	

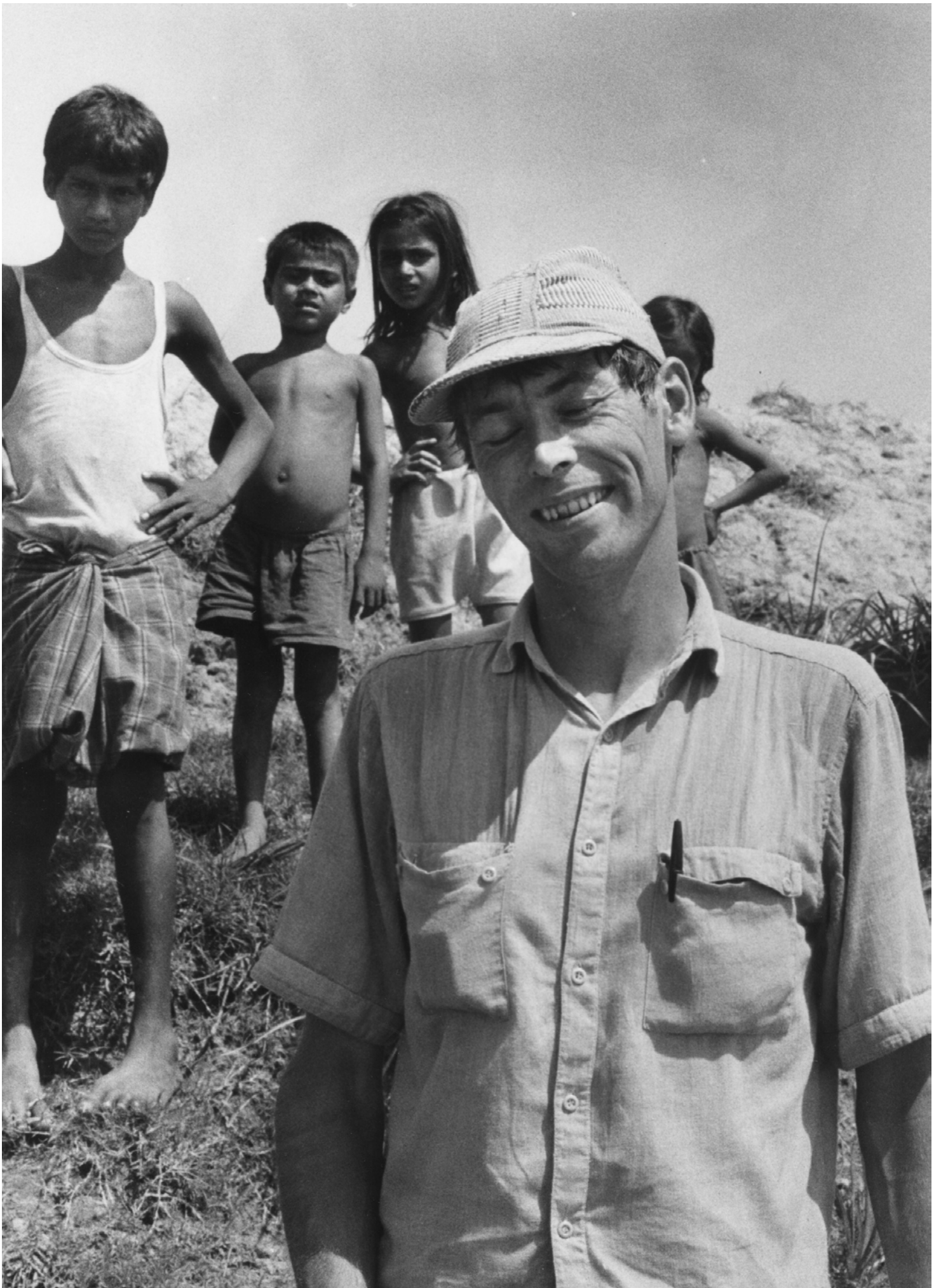

Fred de Jong

Dutch-Swedish flood control projects near Meghalaya border

Möte med bybor. Svenske socialantropologen Rolf Samuelsson med.

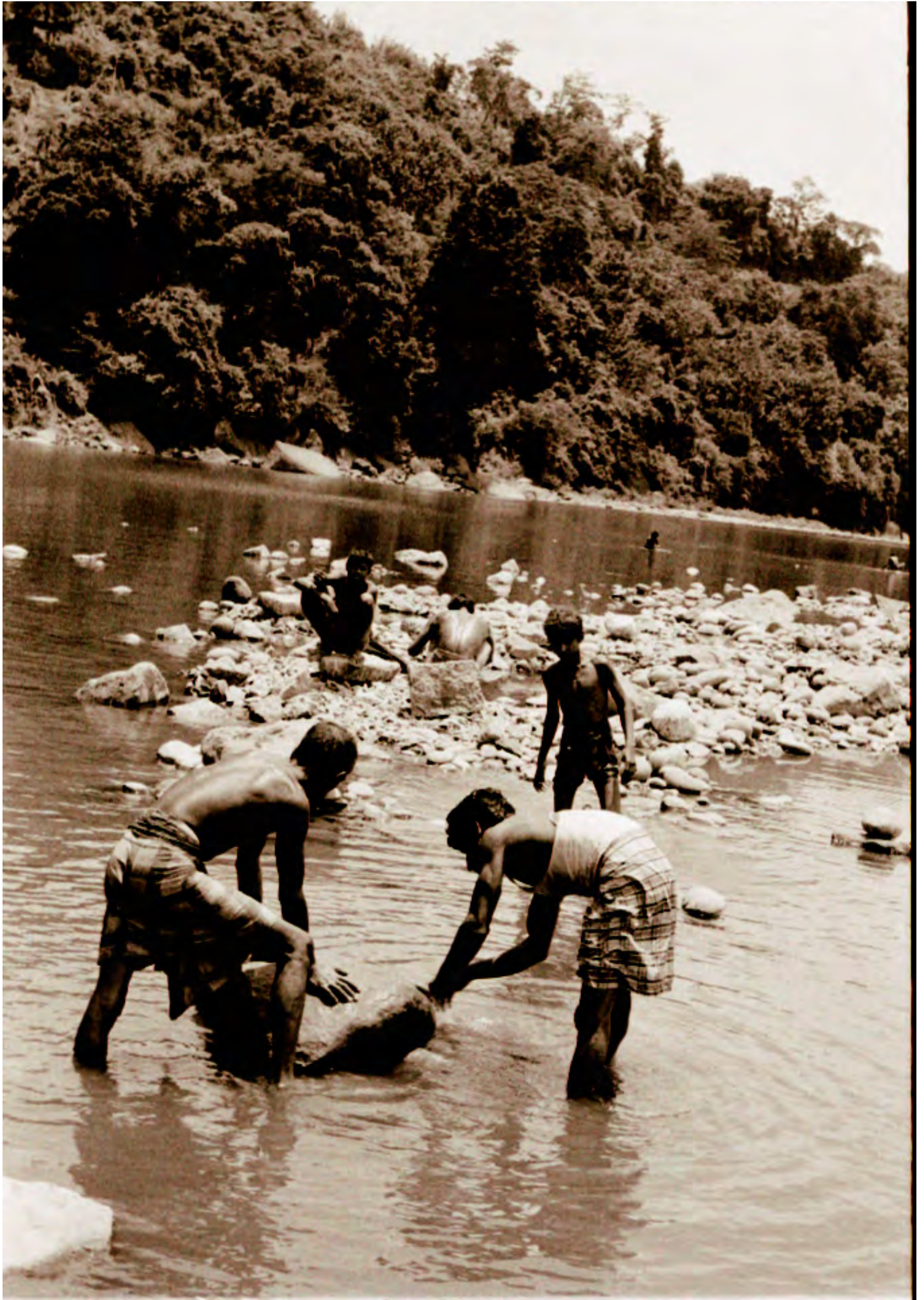

Männen i byn Noakhali på en ö i Piyaifloden, Sylhet district.

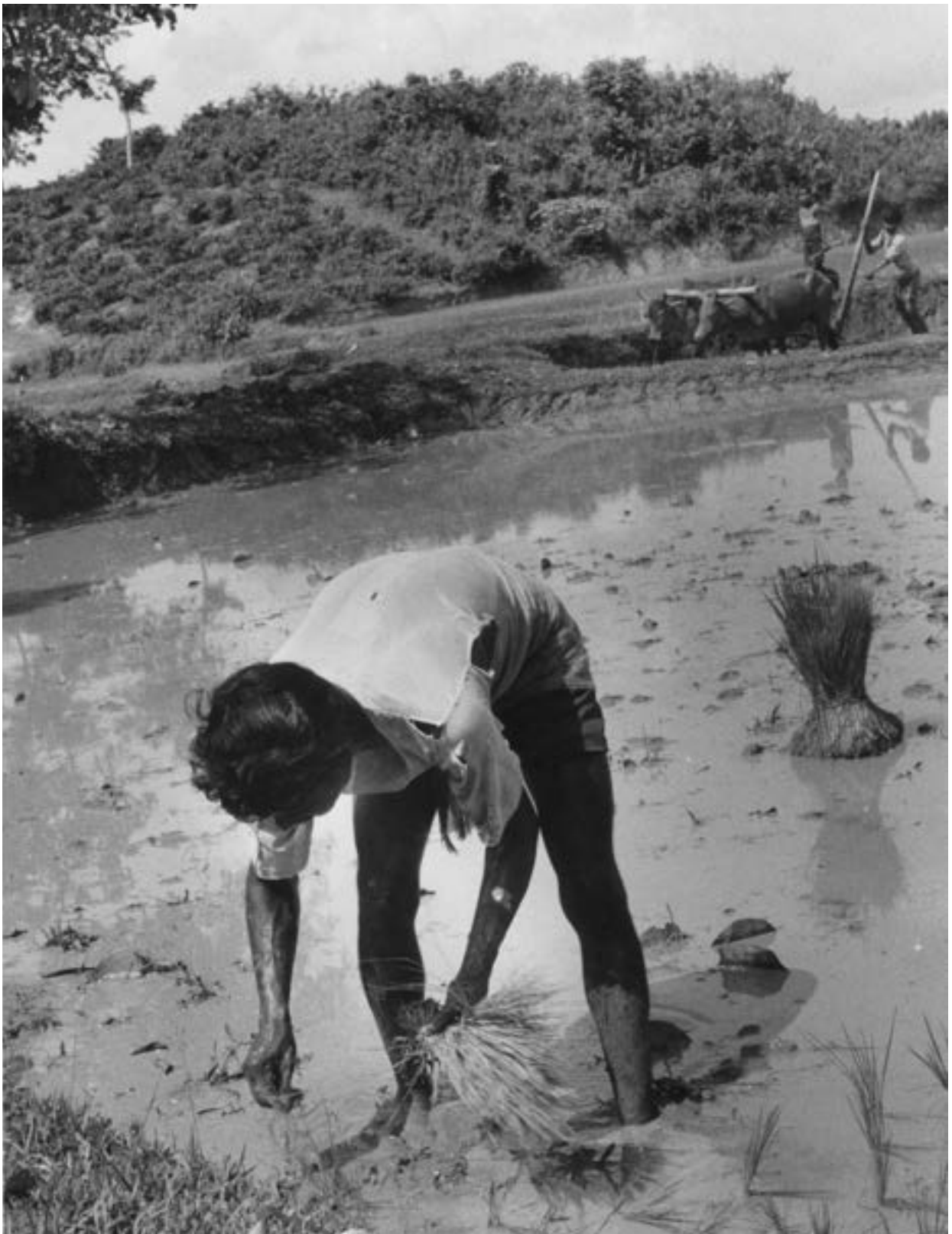

Stone mining in the river separating Bangladesh and Indian state of Meghalaya,

3 juni 1982

Bangladesh Water Development Authority Rest House, Sylhet

Svetten lackar trots att jag duschat nyss. Klockan är 20, jag väntar på middag här på vattenutvecklingsmyndighetens lokala gästhem i Sylhet i nordöstra Bangladesh. Sedan två dagar har jag varit ute på en projektresa här i distriktet tillsammans med **Fred de Jong**, holländsk hydrolog och projektrådgivare i ett "Early Implementation Project" som jag introducerats till och lärt känna genom **Owe Andersson**, ekonom på SIDA-kontoret i Dacca. På resan medverkade dessutom ytterligare ett antal nederländska, svenska och bangladeshiska ingenjörer och experter, bland dem **Rolf Samuelsson**, socialantropolog från Stockholms universitet fast ursprungligen från Malmö. Rolf var tillfälligt utlånad till biståndsorganet SIDA. Och han hade skrivit en bra artikel i Rapport från SIDA 3/1982 om detta projekt för översvämningsskontroll som SIDA nyligen gått i.

Hur är vädret i Sverige? Jag skulle inte haft något emot ett gästspel till ett par spelmansstämmor i ljusa ljumma svenska sommarnätter eller delta i den midsommarfest som vännerna **Gunnar** och **Britta** planerar för i en hyrd stuga i Knäred. Bara jag fick komma tillbaka hit igen, men det går ju inte och dessutom njuter jag till fullo av trevliga och intressanta upplevelser här.

I går åkte jag motorbåt på Old Surma River, 65 km väster om Sylhet, nära staden Sunamganj. Det var jag, Fred och två bangladeshiska ingenjörer som besökte vad som kallas *Shanghair Haor*, ett väldigt, flackt slättområde som årligen översvämmas under monsunperioden. Hela området har vallats in och en sluss ska konstrueras. Härigenom fördröjs översvämningen och skörden på våren (*boro*) som nu ofta går förlorad på grund av tidiga regn kan säkras.

Hela Bangladesh präglas av vatten. Floder och kanaler flyter överallt, hela tiden ändrande kurs allt eftersom gamla flodfåror slammas igen. Det är en strid ström av båtar som transporterar gods och människor, och när man åker bil avbryts resan regelbundet av färjeturer över floderna. Landet är alldeles grönt, frodigt och fruktbart.

Bangladesh är inget fattigt land. Det är mycket rikt på tillgångar och fullt av möjligheter. Under de nuvarande ekonomiska och sociala förhållandena är landet klassat som överbefolkat och därmed fattigt. Men med en annan fördelning av landets resurser, och om dessa utnyttjades effektivt skulle Bangladesh utan vidare kunna försörja en dubbelt så stor befolkning som idag.

Dagarna i Sylhet bestod av deltagande i två skilda resor. I tisdags och onsdags var det en grupp på tio personer som flugit från Dhaka förutom jag som kom med buss på tisdag eftermiddag. Vi skulle besöka två föreslagna nya projektområden i Sylhet-distriktet. Fyra holländare – förutom Fred också projektledaren **Jaan**, hydrologen **Tom** samt en tjej som reste med Jaan. Två svenskar, Rolf samt ytterligare en tillfällig gäst **Nils** – blivande sakkunnig på SIDA för Bangladesh efter att ha sysslat med Vietnam i sex år. Nu var han på en veckas reko-tripp i Bangladesh på väg hem från biståndsförhandlingar i Hanoi. Jag missade första dagen ute i fält men deltog i kvällens diskussion under flitigt inmundigande av Rolfs medhavda whiskey. Deltagarna hade varit delade i tre grupper som besökt skilda delar av ett område söder om Sylhet.

Påföljande dag upprepades gruppförfarandet när vi skulle besöka området kring Piyainfloden norr om Sylhet, tätt inpå gränsen mot Indien – delstaten Meghalaya som jag

hoppas få besöka framledes. Jag for med Rolf och Tom samt en bangladeshisk civilingenjör och en sociolog vid namn **Azim**. Vårt mål var byn Dauki eller snarare bron över till Dauki som tillhör Indien. Från Dauki, beläget på slutningen av en kulle, leder en väg slingrande uppför slutningarna till Cherrapunji, världen regnigaste plats, med 11 000 mm per år.

Vi passerade en bangladeshisk gränskontroll utan att bli stoppade och for ända ner till flodstranden och befann oss därmed bara några hundra meter från indiskt territorium. Just på denna platsen bestod hela flodbädden av klappersten som tas tillvara och skeppas till olika delar av Bangladesh. Fortsatte sedan längre västerut på en smal grusväg genom Jaflongs teplantage – ägd av Finlays i Skottland – ned till en bangladeshisk arméförläggning invid gränsfloden. Där bjöds vi på vatten, lemonad och kex innan vi tog en promenad längs floden i hettan, studerade dess lopp och for så med kanot över till en ö mitt ute i floden. Träffade i byn Noakhali en bonde och samtalade med honom i en halvtimme om översvämningarna, flodens skiftande lopp etc.

Tog också en fin bild av byns män (se ovan).

På återvägen badade vi i floden.

På kvällen kompletterades våra upplevelser med de övriga gruppernas. Som med hjälp av båt respektive motorcykel penetrerat områden nedströms i det huvudsakliga översvämningområdet. Visar sig vara många oklarheter, varifrån översvämningvattnet kommer mest och när. Slutsatsen blev därför att det dröjer därför innan det kan anses lönt att satsa på detta område.

Resan igår var annorlunda. Den gällde ett projekt som redan är igång och som Fred de Jong skulle inspektera. De övriga utländska experterna flög åter till Dacca igår morse, medan jag och en bengalisk chefsingenjör följde med Fred. Först med bil 65 km och därefter en motorbåtsfärd på en och en halv timme för att kolla bygget av en så kallad slip-

off. Fred upptäckte att ansvariga ingenjörer i Sylhet självsvåldigt beslutat bygga fördämningen en engelsk fot lägre än enligt ritningen, vilket gjorde Fred mycket förargad. Ändringen riskerar öka risken för översvämning från att inträffa en gång per 20 år till en gång vart femte år. Räfst och rättarting är att vänta.

Avslutade vår gemensamma tid tillsammans med att äta lunch som bland annat bestod av delikata räkor från floden, på vattenmyndighetens gästhem i Sumanganj. Sådana gästhem finns över hela landet och andra myndigheter har liknande system. Det gjorde för vår del att när av vår stora grupp endast fyra personer fick plats på vattenmyndighetens gästhem, så kunde övriga bo på Gasfältets gästhem – i en bungalow på toppen av en kulle med jordbruksbygd att skåda åt alla håll, 5 km utanför Sylhet vid naturgasfältet. Fred valde att övernatta där eftersom han skulle göra ytterligare inspektioner idag, men chefsingenjören och jag återvände till gästhemmet i Sylhet igår kväll. Vi åt middag tillsammans – han bodde där permanent sedan två månader då han misslyckats finna en lägenhet. Dessförinnan hade han jobbat ett år i Irak. Och jag fick en extra övernattningsnatt helt utan kostnad.

En märklig sak jag märkte i Sylhet var att så många tycks jobba utomlands. Ramakrishna Mission som råkade ligga alldeles mittemot vattenmyndighetens gästhem lockades jag till att besöka på kvällen på grund av högljudd sång (som visade sig vara hinduisk bön), och där träffade jag en man som sade sig ha en svåger bosatt i Stockholm där han driver en restaurang. Och när jag första kvällen skulle ta en cykelriksha från centrum till gästhemmet och ingen av förarna förstod engelska kom en man till min hjälp. Han hade varit taxichaufför i London i 20 år, nu var han hemma på några månaders semester. Och när jag idag 4 juni skulle ta bussen till Rashidpur men av misstag hamnade på en buss till en annan plats med samma namn och därför tvingades vända om träffade jag en man som jobbat 22 år i England. Nu var han hemma i Sylhet i fem månader på grund av problem med sitt inresetillstånd till England. Slutligen mötte jag en gubbe på den felaktiga bussen som talade jättebra engelska. Han som nu bodde i (fel) Rashidpur hade jobbat på flera platser i England med olika sorters jobb.

4 juni klockan 20:30.

Fyzabad Tea Estate, Rashidpur, nära gränsen till indiska delstaten Tripura.

Jag bor i föreståndarfamiljens bungalow. Fram tills för två år sedan var det en engelsman som bodde här och förestod denna teplantage ägs av James Finlay-bolaget som för övrigt ännu innehar 20 procent av Bangladeshs teplantager.

Men nu är det **Saleh Mustafa**, bror till min göteborgska vän **Jamil Mustafa**, som förestår plantagen som är belägen sex kilometer från stora vägen och byn Kamaichara, fyra timmars bussresa söderut från Sylhet fastän fortfarande i Sylhet-distriktet.

Här är ett lite kulligt landskap där huvuddelen av landets plantager finns. Det är dock inte högt beläget vilket gör att teet klassas som varande av låg kvalitet. Vilket inte hindrar att koppen jag dricker just nu smakar excellent.

Jag bodde här redan en natt i början av veckan och for runt med Saleh och tittade då på den mycket välskötta teplantagen. Men dagen efter skulle en skotsk inspektör komma dit, varför jag fick fara till Sylhet tidigare än planerat. Nu återvände jag följaktligen, och jag hade förespeglats att jag skulle visas runt i trakten. Men när jag kommit dit efter en hel del trassel på vägen, åkt med fel buss exempelvis, så visar det sig att Saleh är upptagen också kommande dagar. Olyckligt eftersom jag är på väg mot sydöstra Bangladesh och inte har tid att stanna länge här.

Salehs fru var tidigare collegelärare men är nu hemmafru. Ett barn, en bortskämd treårig son, helt odräglig. Gillar inte familjens stil även om jag får mycket god mat och frukt. De är arroganta gentemot tjänstefolket och han har en herrefolksattityd gentemot arbetarna – 863 fast anställda och 3 000 tillfälliga. Det var därför inte så kul att fara runt i Salehs Toyota på plantagen. Stor skillnad mot relationen mellan arbetsgivare och anställda på teplantagerna i Sri Lanka som **Helge** och jag besökte i mars månad kring staden Hatton.

Lars Eklund

Tea Estate manager Saleh Mustafa in Rashidpur

Gräsmattan klipps manuellt med en skära

5 juni 1982

Fayzabad Tea Estate, Rashidpur

Det är precis som i Rhodesia. Jag sitter på verandan till direktörsbungalowen och tittar på hur den odrägliga ungen **Romeee** leker med sina trampbilar allt medan en tjänare passar på honom och fläktar honom och hans tillfälliga lekkamrat, en mörkhyad naken liten kille som på nåder får röra vid Romeees leksaker och däremellan får sig en smäll eller ett stryptag av Romeee utan att tjänarna vågar säga till på skarpen. Allt emellanåt snyftar han dessutom till när hans vilja inte går igenom och han söker sig då till sin mor som daltar med honom. ”*Vi hoppas han ska gå kadettskolan*”, förklarade hon igår”, men först måste han börja den vanliga skolan, *fast inte här för skolorna är inte bra*”. Nej, han ska skickas till en exklusiv privat internatskola i Dacca.

Bungalowen ligger uppe på en kulle och det är en väldig gräsmatta runtom och rabatter fyllda med mängder av prydnadsblommor, många samma som i Sverige, exempelvis ringblommor och rosor samt andra växter som vi har som krukväxter inomhus i Sverige. En tjänare har ägnat flera dagar åt att klippa gräset manuellt med en liten skära. Den prunkande trädgården liksom den västerländska toaletten i huset med badkar avslöjar att här bott engelsmän tidigare. Fram tills för två år sedan var det så.

När jag kom hit första gången för en vecka sedan och for med riksha från landsvägen passerade jag tefabriken tillhörig Rashidpur Tea Estate, som även den ägs av Finlays, och som även tar hand om Fyzabads te. Uppmärksammade också på vägen hur alla teplockarna stirrade väldigt på mig och hälsade vördnadsfullt. Jag fick förklarat senare att alla trodde att jag var den sista engelska föreståndaren som nu kommit på återbesök.

Klockan är 13:30, det är hemskt varmt och fuktigt. Har virat en svettduk runt handen för att inte blöta ner brevet. Här finns fläktar men huset är inte kopplat till allmänna elnätet utan har en egen dieselgenerator. Men den är bara igång på nätterna varför fläkten inte fungerar nu.

I förmiddags var jag borta på tefabriken 4 km härifrån och tittade på verksamheten där tillsammans med **Iftakhar**, en betydligt trevligare chefsperson. Han är biträdande föreståndare för en del av Fyzabad-plantagen som kallas Rangpur. Eftersom **Saleh Mustafa**, min värd, var på ett månatligt möte i Srimanagal idag – ett möte för samtliga 17 Finlays-plantager i landet – hade Iftakhar ombetts via mig runt på fabriken. En mycket välskött sådan liksom för övrigt alla teodlingarna, om än med gamla maskiner.

Produktionen drivs med den så kallade ortodoxa metoden i många led som innefattar torkning, rullning, fermentering, sluttorkning, sortering och packning. Cirka 50 procent av skörden sägs vara av god kvalitet. Det finns tolv olika kvaliteter beroende på storlek och smak. Låglands-te som det är frågan om här i Bangladesh ger te med stark smak men inte så mycket arom som däremot te producerat i Sri Lanka Indien och Kenya har desto mer av. Slutprodukten säljs på auktion i Chittagong, det bästa teet går för tolv takas för ett pound – ett halvt kilo – och det mesta går på export till till Egypten och andra arabländer, Pakistan och Sovjetunionen, länder där man föredrar det starka ortodoxa teet. Jag fick ett kilo te att ta med mig, ska skicka det med paket från Dacca.

Iftekhar var ungefär jämn gammal med mig. Han bar skjorta, kortbyxor och ett paraply liksom alla förmän på plantagen för övrigt. Han berättar att han repatrierades från Pakistan

1973. Hans far var marinofficer och kom ursprungligen från Sylhet men familjen bodde i Karachi. 1971 spärrades familjemedlemmarna in i koncentrationsläger i samband med Bangladeshs frihetskrig och man satt där i två år innan de släpptes fria och fick åka till det självständiga Bangladesh

På återvägen såg jag hur arbetarna blandade ihop konstgödning och sedan spred den för hand utan några skyddsåtgärder. "Vi har sagt till arbetarna att de ska ha ansiktsskydd men de vill inte det, de säger sig kvävas", förklarade Iftikhar som tydligen nöjde sig med det. Samma problem i tefabriken, fast då inte beträffande gift utan om det finkorniga dammet som kan skada lungorna.

20 tjänare servar hus, trädgård, bil, elverk, kor med mera åt Saleh. Det berättade just hans fru medan jag åt en god lunch, en riktig *Mughlai*-måltid (mogulkejsarnas mat). Jag frågade henne vad hon gör hela dagarna och hon berättade då att hon gillar att laga mat, hon hade gått en kurs i Dacca och hon lagar såväl europeiskt och kinesiskt som Mughlairätter. Hon håller också på med trädgården och skriver artiklar om mode för en kvinnlig veckotidning och om geografi – både hon och Saleh läste det på universitetet. Dessutom sade hon sig måla och läsa böcker. Fast jag bara har sett henne slöa, vila och lägga makeup.

Jag är irriterad över att ha lockats tillbaka hit under förespeglning att få se lite av trakten men det visade sig vara omöjligt och familjen dessutom förefaller måttligt förtjusta över mitt besök. Imorgon bitti ska jag ge mig av och fara söderut först till Comilla och sedan vidare till Chittagong, landets viktigaste hamnstad och landet mest utvecklade stad som lär vara otroligt vacker och fin. Hoppas vara där imorgon kväll. Jag har fått adressen till en holländsk biståndsarbetare av **Fred de Jong** men jag vet inte om jag ska bo där. Under kommande vecka ska jag försöka ta mig till Chittagong Hill Tracts (CHT), där buddhistisk stambefolkning kämpar för sitt land emot bengaliska nybyggare som med militärens hjälp håller på att ta över marken där uppe i landets enda riktiga högland.

Vidare till ett ställe halvvägs ner mot Cox's Bazar, Chirinya, som Fred tipsat om och Rolf skrivit om i Rapport från SIDA, en plats härjad av mord och mordbränder, där ett biståndsprojekt pågått men som nu håller på att stoppas av EIF då det inte gynnat de jordlösa och fattiga. Slutligen Cox's Bazar med dess vidsträckta sandstränder.

Genom att jag nästan inte betalat någonting för mat och logi sedan jag kom till Bangladesh har jag inte gjort av med mycket pengar alls. Därför har jag bestämt mig för att köpa ett extra par långbyxor samt ta flyget från Chittagong till Dacca. Det för att spara tid och jag har en hel del att göra där. Jag måste skaffa ett road permit för att få lämna Bangladesh landvägen; jag ska söka visum till Burma; och jag ska köpa båtbiljett för att resa till Barisal. Dessutom ska jag söka upp Fred och få mer info om översvämningsprojekten, skicka ett paket hem till Sverige och slutligen är det fest hos **Ove** och **Pamela** den 16 juni.

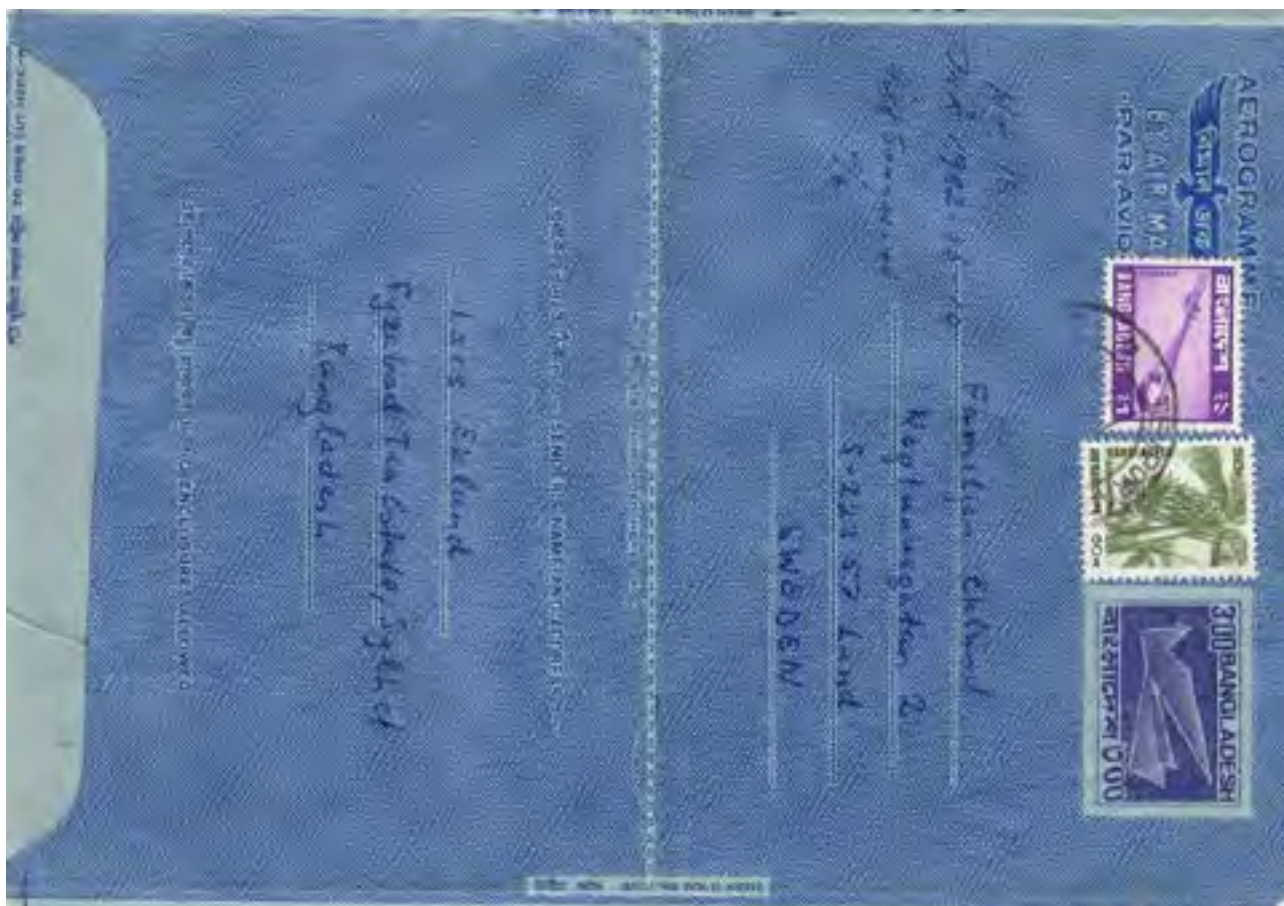
Beträffande **Rolf Samuelsson** som jag träffade i Sylhet så läste han socialantropologi i Uppsala redan 1969 då det fortfarande hette Etnografiska institutionen. Han var med om utbrytningen och bildandet av en socialantropologisk institution. Han känner väl **Carl-Johan Charpentier** som var häftig motståndare till utbrytningen, och Rolf bekräftade att han är falsk och egensinnig. Rolf berättade också om Charpentiers doktorsavhandling om basarliv i Afghanistan som visserligen blev godkänd men på ett hår när eftersom den beskyldes för att vara baserad på bluff och stöld. **Klaus Ferdinand** som jag reste med i

Mongoliet 1980 har tidigare berättat samma sak för mig. Ferdinand som är en auktoritet på Afghanistan satt nämligen med i betygsnämnden och han ansåg att avhandlingen skulle ha underkänts.

Detta är av intresse då Charpentier, numera bosatt i Lund, nyligen lämnade redaktörskapet för tidskriften Sydasiabulletinen när han inte längre tycks ha nytta av den för sin personliga karriär.

Detta var brev nummer 17 som jag skickat hem från min resa alltsedan 1 mars.

LARS EKLUND

SYDASIENRESAN 1982

- Sri Lanka 2–31 mars. Colombo-Matara- Dambana-Kandy-Kotmale-Hatton-Jaffna-Vavuniya-Negombo-Talaimannar.
Inledningen på min sexmånaders resa [Resebrev 37](#)
- Indien. 1-11 april. Rameshwaram-Madurai-Trivandrum-Alleppey-Periyar Lake. [Resebrev 38](#)
- Indien. 1-11 april. Ooty-Bangalore-Mysore
-Kodaikanal [Resebrev 10](#)
- Indien. 19-26 april. Bangalore-Chennai-Trivandrum [Resebrev 39](#)
- Indien 27 april–1 maj. Trivandrum-Chennai-Nellore-Bhuaneswar-Kolkata [Resebrev 40](#)
- Indien 1-6 maj. Calcutta
Första mötet med min blivande hustru Bubu [Resebrev 9](#)
- Indien 7-11 maj. Darjeeling [Resebrev 35](#)
- Indien 12-21 maj. Sikkim [Resebrev 124](#)
- Indien/Bangladesh. Siliguri-Saidpur-Bogra [Resebrev 41](#)
- Bangladesh. Dhaka. [Resebrev 42](#)
- Bangladesh. Sylhet-Rashidpur [Resebrev 43](#)
- Bangladesh. Chittagong-Rangamati- Cox's Bazar [Resebrev134](#)
- Bangladesh. Dhaka- Barisal-Khulna [Resebrev133](#)
- Indien 27 juni-8 juli. Calcutta igen. [Resebrev 123](#)
- Indien 9-11 juni. Kondagaon, Bastar. [Resebrev 74](#)
- Indien 12-20 juli. Delhi-Jaipur-Jodhpur-Jaisalmer [Resebrev 75](#)
- Indien 23-31 juli. Jodhpur-Ahmedabad-Bombay-Pune [Resebrev 76](#)
- Indien 3-7 augusti. Goa [Resebrev 77](#)
- Indien 8-14 augusti. Hospet/Vijayanagar-Hyderabad-
Bhubaneshwar/Puri. [Resebrev 78](#)
- Indien 15-25 augusti. Calcutta. [Resebrev 11](#)
- Burma 26 augusti – 1 september. Rangoon. [Resebrev 66](#)